

HÜSEYİN CEVAHİR: KALIN ÇİZGİLERLE EDEBİYATIMIZIN DÜNÜ

KALIN ÇİZGİLERLE EDEBİYATIMIZIN DÜNÜ

Huseyin Cevahir tarafından kaleme alınmıştır

Türkiye düşün tarihinin en devingen yılları yaşanıyor şimdilerde. Bir taraftan eyleme dönüşen ve halkın bilinçli desteğini sağlama yolunda olan toplumcu düşünce, diğer taraftan bu düşünce biçiminin kuramını yapan düşünürlerin kitapları, yazıları, incelemeleri.

Günden güne değişen, oluşan bu ortam içinde okurlar ve yazarlarca en çok tartışılan, konuşulan, üzerinde ileri geri söz söylenen bir başka konu da sanat - özellikle edebiyat- oluyor. Açık oturumlar, soruşturmalar gün geçmiyor ki bir dergide yer almamış olsun. Herkes kendine göre, işin derinine inmeden ucuz, pahalı karşılıklar veriyor bu sorulara. Kimi çıkmazda olduğunu, battığını kabul ediyor. Ama "çıkılmazın güzelliklerine" dalıp gidiyor. Kimi daha dipdiri,

sapasağlam, aslan gibi olduğunu söylüyor: Öyleyse nedir bu telaş- Kimi 1961 Anayasa'sının getirdiği özgürlüklerin okuyucuyu toplum-bilimle uğraşmaya ittiğini söylüyor, kimi keşke "basitlik yapsaydık" diye düşünüyor, yazıyor, Kimi de bir şeyler yazıyor ama hiç bir şey diyemiyor.

Karşılıkların, eleştirilerin, incelemelerin büyük kısmı sorunu bir yönüyle ortaya seriyor hemen hemen. Ama böyle önemli -hele bu günlerde- bir konuyu tek sebeple açıklamanın olanaksızlığına değinmiyor kimse.

"HER ÇAĞ KENDİ SANATÇISINI GETİRİR"

Sanırsınız ki, hiç bir zaman Türkiye'nin bu denli çok etkin okuyucusu olmamıştır. Gerçekten bilinçli, kültürlü, çağına göre düşünmenin olanaklarına ermiş okur sayısı her geçen gün daha da artmaktadır. Yalnız bir önemli eksikle: Edebiyat, daha doğrusu sanat kültüründen yoksun olarak. Edebiyat kesiminin havası hiç de iç açıcı değil. Yıllanmış ve hiç bir niteliği olmayan kitapları bölük-pörçük çevirerek Türk edebiyatına yön verdiklerini sananlarla, yersel özellikleri olmayan yazılar bastırarak yeni akımlar yaratabileceklerine inananlar kafalarını ellerinin arasına aldıkları zaman daha olumlu düşünmelidirler. -Büyük iyimserlikle- Neden edebiyat kültürü edinmiş okuyucu sayısı azdır?

Öte yandan toplumcu-gerçekçi edebiyatın yürekler paralayıcı durumu. Zaman zaman propaganda edebiyatına dönüşen -hatta aşan- şiirler, öyküler. Okunamamak yine de.

İşte genel havası edebiyatımızın.

Çok ilerilere gitmeden bu genel havaya gelişi, gelişin getirdiklerini ve geleceğini incelemekte yarar vardır.

İlk kez eski şöhretlere -kırpılıp yıldız yapırlar bazan. Büyümelere- karşıt bir kampanya Resimli Ay dergisiyle başlatılır. Bir yandan siyasi bir dergi oluşu, bir yandan çok yaşayamaması pek uzun sürdürmez bu karşı-çıkışı.

1925'lerin ve sonrasının edebiyatı genellikle belirli koşulları benimsemiş topluluklardan çok, bireysel çıkışlarla doludur. Değersiz bir sürü yazarın, ozanın yanında değerlilerinin isimleri ve etkileri şimdi de sürmektedir. Tek çıkışları toplu bir şekilde vermenin güçlüğü göz önüne alınarak, bunların birer birer alınıp incelenmesi daha az güç ve daha yararlı olur. - Hatta masallar, halk şiirleri, Dede

Korkut türküleri köklü incelemelerle bu günkü yazarlarımıza hem ışık tutar, hem Anadolu edebiyatının geniş bir değerlendirilişi yapılmış olur.

Toplumcu anlayış geleneğini dışarda bırakırsak bu görüşün yazarlığını yapanları da gruplandırmak iyi olacak- ilk kuşak Garip Hareketi'dir. - Hecenin beş şairi, yedi meşaleciler, Fecr-i Ati... bir yana. Bunlar hem tam bir anlayışın sürdürücüleri, hem de bir grup niteliği taşımazlar. Daha öncelerde Servet-i Fünun.-

Aruza ve heceye karşı özgür koşuk Nâzım Hikmet, H.İ.Dinamo, Ercüment Behzat, A.H.Çelebi tarafından benimsenmeye başlanır. Yine de şiirin biçiminde yapılan bu değişiklik yer yer uyaklarla zenginleştirildiği için Garipçilerin uyandırdığı büyük tepkiyi uyandırmaz. Garipçiler tüm olarak bir geleneğin dar kalıplarına karşı çıkarlar. Şiirlerinde de sanki istediklerini veriyorlarmış, ya da eleştiriyorlarmış gibi bir hava sezilir. Özellikle Orhan Veli'de bu belirginlik açıktır. Bir bakıma Garip denince sacayağından ilk akla gelen isim Orhan Veli oluyor. Belki öldüğünden, belki de Melih Cevdet-Oktay Rifat ikilisinin daha sonraları aynı anlayışı sürdürmemelerinden.

Türk şiirinde yenilikçiliği incelerken bir çok yabancı ozanın, özellikle Fransız ozanlarının üzerinde durmak gerekiyor. Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, Verlaine bunlardan bir kaçıdır. Yerli ozanlarımızdan da yukarıda belirttiğimiz ozanların şiirlerini çevirenlerin etkileri çok olmuştur. Garipçilerin üzerinde -kendileri de çevirmişlerdir.- en azından onların şiirlerinde bir karşı-koyuş olarak alınırsa bu etki görünür. 1940'larda ağırlığını Türkiye'de de duyuran ikinci büyük savaş. Savaşın getirdiği faşist yönetim. Ve bu yönetimin koşulları içinde Garipçilerin şiiri iyi anlaşılır.

"Benden önce gelmiş ressamın resimlerinin bendeki nicel birikimlerinin bir nitel dönüşümüdür benim resmim."

Kendilerinden önceki kuşakların büyük duyarlılığına, sözcük oyunlarına karşı bir başkaldırmadır Garipçilerin şiiri. Bir başka ince duyarlılıktır da aynı zamanda. Şekilde herhangi bir sınırlamayla zorlanmaksızın "yeni güzellikler" vermenin yolunu denerler. Günlük yaşantının, belki de en büyük kavganın küçük kesintilerini bir bıçak keskinliğiyle örerler. İğnemeleriyle, alaylarıyla faşizme başkaldıran kişilerdir. -Nitekim Oktay Rifat'ın ve Melih Cevdet'in daha sonraları toplumcu-gerçekçi şiirler yazmaları daha o günlerde böyle bir öz taşıdıklarının

kesin kanıtıdır.- Gücünün yetmediğiyle alay etmektedir, Garipçilerin şiiri. Çocukluğun güzelliğini taşıyarak. Ve o güç yetilmeyenler göçüp gitmişlerdir. Oysa Orhan Veli vardır. Melih Cevdet-Oktay Rifat olacaklardır.

Garipçilerden sonra gelenlerin bir kısmı küçük, basit, iğneleyici şiir yazmayı kolay sanarak aynı yola sapmışlardır. Hatta aynı yöntemleri benimseyerek. Aynı yöntemlerle, aynı anlayışla bir kuşağı aşmak olanaksızdır. Ve de sanatın yaratıcı gücünü gölgelemektedir. Her şey çağında, yerinde değerlidir, öyle de değerlendirilir. Garip hareketi şiirde bir halk hareketi olarak da değerlendirilebilir. Belirli bir azınlığın beğenilerine seslenmek yerine doğrudan halkın beğenilerine seslenir. Halkın olaylar karşısındaki soğukkanlı ve alaycı tavrına benzer. Suyu sabuna dokunmadan her şeye saplar bıçağını aslında. Bir sustalı gibi kısa ve kesin fırlar.

Gerek nesir yazılarında gerekse Garip önsözünde Orhan Veli -ki Garip'in kuramını yapmıştır- şiirin halka dönük olmasını, bir işlevi olmasını savunur. İkinci dünya savaşını, Hitler'i, Hiroşima'yı alır, inceler.

Her ne kadar Orhan Veli-Melih Cevdet-Oktay Rifat şiiri çok kuru, imgesiz olması bakımından yerilebilirse de ardından imgeli, karmaşık, duyarlı, ağlamaklı 1950-60 kuşağını getirdiğinden şiirimize yaptığı büyük etki yadsınamaz.

1950-60 arasında yazanlara bir kuşak olarak bakılabilir mi? Tartışmasını yapmadan şunu belirtmekle yetinelim. Belirli bir anlayışı sürdüren ozanların, yazarların yanında tek olarak kendilerini sürdürenler, aşanlar da çoktur. Ama hem toplumsal yapımızın geçirdiği değişikliğin yazına yaptığı etkiyi yerine koyabilmek için, hem de son yıllarda çok tartışıldığı için öyle incelemekte yarar umuyorum. - Ayrıca 1950-60 döneminin gerçekten iyi yapıtlar veren ozanlarını, öykücülerini, romancılarını daha sonra tek tek inceleyeceğimden, şimdi toplu bir bakışta sakınca görmüyorum.-

Ta Gariplerden başlayarak bugüne dek gelmenin zorluğu ortada... Önce çok uzun bir zaman bölümünü kapsadığı için ayrıntılarıyla incelemek olanaksızlaşıyor. Bir dizi halinde vermek bir ay gecikme ile kopukluklar yaratıyor. İleriki incelemelerinde yazarları çağlarından soyutlayarak veremeyeceğime göre; yeri geldikçe yapacağımız araştırmaların daha verimli olacağına inanıyorum.

Bir yandan edebiyat adına çağımızın çok dışında kalmış bayağılıklara, ucuzluklara kanat geren bir anlayışın adamı olarak süregelenler vardır. Geniş maddi olanaklarıyla edebiyatımıza çağdışı bir tutuculuğu sistemli olarak yerleştirmek

istemektedirler. Diğer taraftan belirli bir kadronun değişmezliğine inanıp, başka bir biçimde tutuculuk sürdürülmektedir. Yıllardır hiç değişmeyen -değişen koşullara, anlayışlara karşın- anlayışlarıyla varolanlar da öte yanda eleştirinin ve incelemenin azlığı, üstüne üstlük oturmamışlığı da bir başka sorun.

Bütün bunlar için 1950-60 kuşağı kendini yargılıyor. Yürekliliklerine ve içtenliklerine diyecek yok. Ama öz eleştiri geleneği olmayan bir yerde -en azından çevrede- adamın kendisini yargılaması öznellikten kurtulmuyor doğal, olarak. Önce kendimizi eleştirme geleneğini edinmeliyiz bence. Hiç olmazsa genç kuşak bunu yapmalı. 1950-60 kuşağı bu yürekliliği gösterdiği için -eksikliklerine, bir takım duygusallıklardan kurtulmasına karşın- kutlamaya değer. Ayrıca genç kuşağın kazançlı yanı az da olsa toplumcu bir eğitimden geçebilmesi ve bu olanağı bulabilmesidir. Önceki kuşakların bir başka olumsuz yanı da birbirlerini iyice tanımaması, okumaması ama eleştirmesi -hoş buna pek eleştiri de denmez ya! Dedikodular, kemirmeler, yüze gülüp arkadan vurmalar.-

Şu son iki yıl içinde çok şey yazıldı 1950-60 kuşağı üstüne. Yıkılmış bir kuşak mıdır? Böyle bir yargıya varmak insafsızlık olur en azından, eğer bir kuşak bütünüyle bir şeyler verebilmişse biyolojik olarak tümü yok olsa da yıkılmış sayılmaz. Yıkılmak pek acı oluyor doğrusu. Aslında yersiz bir sözcük. Çıkmaz. O daha da kötü.

Gerçi 1950-60 dönemi içinde yazmaya başlayıp da bugün adı bile anılmayanlar vardır. Ellerini eteklerini çekip gittiler. Bunu olağan karşılamak gerekir. Hiç bir çağ gösterebilir miyiz, her yazanı on sene içinde unutulmamıştır? Garip bir alışkanlıkla 1950-60 kuşağına "İkinci Yeni" diyenler de oluyor. Eğer böyle yanlış bir yerine koymayı yapmakta diretenler varsa gerçekten onlar için 1950-60 dönemi tam bir çıkmazdadır. Ama ben böyle düşünmüyorum. Örneğin bir Edip Cansever, bir Turgut Uyar, bir Cemal Süreya, bir Ülkü Tamer çıkmazda değildirler. Ayrıca pek bulvarda da sayılmazlar. O başka.

Genç kuşak -bugünkü ortamda bir umuttur onlar. Arayış içindeki şiire, öyküye, romana onlar gerçek yerlerini kazandıracaklardır. Türkiye'nin büyük ve sessiz oluşumu içinde kişinin eşyayla ilişkisini, iç gerilimlerini, dış dünyanın iç yansımalarını bilinç değerlendirmelerle onlar aktaracaklardır- Dönüm noktasında görevini yapabilmek için kendisinden önce gelen kuşakları iyi değerlemelidir. Özellikle de yakın geçmiş kuşağı.

1950-60 kuşağı gerçekten talihsiz midir? Talihsizliğini genç yaşta yazmalarına bağlayabilir miyiz? Bağlarsak doğru olur mu? Bence böyle bir değerlendirme yanlış olur. 1950-60 döneminde toplumcu şiir anlayışının kavgasını sürdürenler baskıların, kovuşturmaların kahramanları, olmuşlardır. Onlara hiç bir zaman ozan gözüyle bakılmamış, hep büyük patlayışların hazırlayıcıları olarak bakılmıştır. Oysa 1950-60 dönemi toplumcu ozanlar için -şiir açısından- pek başarılı sayılmaz. Bir iki iyi örnekten sonra sindirmelere göğüs gerilememiş, üstü kapalılığa, anlaşılmağıza doğru gidilmiştir. Bu konuya da sırası geldikçe ayrıntılarıyla değineceğim.

1950-60 kuşağını bir bakıma Garip'in titreşimsiz ve "şiirsel olandan" uzak savından doğmuş bir karşıt-sav olarak da değerlendirebilirim. Yine Garip'in açık seçik anlayışının karşıtı "gizemli olma" üstü kapalı, "anlaşılmağıza olma" olarak da ortaya koyabilirim.

Yalnız şunu belirtmekte yarar var, Belli bir akışın, değişimin olacağı zamanlar kesinlikle tartışma ortamı hazırlanır. Eleştiriler, incelemeler, değerlendirmeler yapılır. Ve bu değerlendirmeler ışığında zaten var olan itim, yeni özlerle, biçimlerle çıkan kuşakların doğuşunu hazırlar. En azından ivedileştirir, hızlandırır.

Bu küçük açıklamanın ışığında 1950 sonrasına bakacak olursak, ünlenmiş bir "eleştirmen-denemecinin" ozan diye, şiir diye neleri getirdiğı konusunda daha olumlu yargılara varılmış olur.

Örneğin, Nurullah Ataç'ın 3 Şubat 1952 tarihli Pazar Postası dergisinde övgüden tanrılaştırdığı bir ozan ve bu ozanın bir şiirini görürüz. Bunun üstüne şiir yazılmamış sanısı uyanır okuyanda. Bir de bakarız 1968'in Türkiye'sinde bir tek Allah'ın kulu genç, Ahmet Kabaklı'nın ozanlık yaptığını usunun ucundan geçirmez.

1950-60 kuşağı burdan yanlış değerlendirilmeye başlanır. Bu arada bizim bugün yapmak istediğimizi bu kuşak 1951'lerde, 1952'lerde daha değişik bir biçimde yapmıştır. Peki o sıralar böyle şeyler yapıldığına göre bugün biz neden gereksinme duymaktayız? Benim üstünde durmak istediğim, 1950 sonrasında Türk sanatının -özellikle edebiyatının- çelişkileri ve zıtlıkları yeterince ortaya konamamıştır. Geniş incelemeler yapılmamıştır. Ve yine tekrarlıyorum edebiyatımız gelişim rayına oturmamıştır, oturtulamamıştır.

İlginçtir:

3 Ağustos 1952 tarihli Pazar Postası'nda yine o günün tartışmaları şöyle özetlenmektedir. Ya da özetlenebilir.

- 1- "Ülkemizde... yapıcı otoritesi... sanat eseri üzerinde inanılır bir kıymet yargısına varan...kütle sanatkar ilişkisi kuran büyük eleştirmen yoktur."
- 2- Edebiyat ve sanat dergilerinin dayanabileceği maddi koşullar yoktur.
- 3- Okuyucu sayısı azdır.
- 4- Aydınlar yerli yapılara ilgi duymamaktadır.

Bunun yanında bir sürü kısır çekişmeye girilmekte, günlük edebiyat politikası üzerinde tartışılacağına polemiğe girilmektedir.

Bugün de üç aşağı, beş yukarı aynı şeyler söylenmektedir. İşte bizim ayrıcalığımız burdan gelmektedir. Biz Türkiye'de yeterli bir okur sayısı bulunduğu kanısındayız. -Yüzde altmışımızın okuma yazma bilmemesine karşın- bizim kaygumuz asıl okuyucuyu edebiyata çekecek, onun günlük yaşantısına eklemeye bulunacak bir ortamın yaratılmamasından ileri geliyor. "Kendi fildişi kulelerine çekilmiş" ,sanatçı pozları söktürülmeğe çalışıldıkça da bu durum değişmeyecektir.

Ancak bilinçli birikimlerin zorladığı öncü akımların Türk yazınında çok kısa bir zamanda kendilerini gösterecekleri inancındayız. Bugünkü genç yazarlar geçiş döneminin talihsizliğini yüklenmişlerdir.

1951'lerde, 1952'lerde ümitli çıkışlarla gençlerin Türk şiirine, giderek yazınına soluk getirdiği sanıldı. Ama aradan beş-altı yıl geçmeden bu sanının tutarsızlığı kendiliğinden ortaya çıktı. Belirtildi de. "... Yazımın başında da söylediğim gibi, şiirimiz tıkandı, yeni sözler, yeni düşünceler bulamadı. Bu bunalım şiirimizi der demez bugünkü duruma götürdü;, buna zorladı." (Muzaffer Erdost. Pazar Postası. 30 Aralık 1956)

Şu anlaşılıyor. 1950-60 kuşağının ta 1956'larda tutarsızlığı, bunalım ortaya konuyor. Bu 1950-60 kuşağı tarafından Ocak 1967'de yani 11 yıl gecikme ile yeniden ortaya konuyor. Toplu bir soruşturmaya gidilme gereği duyuluyor. (Yeni Ufuklar, sayı 176,Ocak 1967) ve bu soruşturmalar 11 yıl boyunca sürüp geliyor. Tek tek dergilerin çeşitli sayılarında hep bu konu tartışılıyor. Sonuç değişiyor mu? Değişen genellikle aynı tür yazı yazarların eleştirel tutumu oluyor.

"Soluma" ile "Boğuntulu Sokaklar" arasında büyük ayrılıklar, değişmeler olmadığı halde; Demir Özlü'nün eleştirileri, soruşturma yanıtları arasında büyük çelişkiler oluyor. Biz elbet insana durağan gözle bakmıyoruz. Ama. eleştirel görüşlerini

değiştiren bir yazarın yazışı biçimini ve özünü değiştirmesi de gerekmez mi?

Örneğin 3 şubat 1957 tarihli Pazar Postasındaki bir yazısıyla Ocak 1967 tarihli bir soruşturma yanıtı kesin çelişkiler gösteriyor. Bu yalnız Demir Özlü için söz konusu değildir. Yazış yöntemini ve ereğini değiştirmeyen bir çok ozanın, yazarın düşünceleri incelendiğinde aynı sonuç görülecektir.

Diyeceğim; bu denli gürültüye, çatırtıya bakarak Türkiye’de bir kaç yazarın, ozanın dışında sanatın işlevi ve yararlılığı su götürmektedir. Bütün yakınmalar, didişmeler bundan çıkmaktadır. Bunlar çatırtının gürültüleridir. Ve yeni bir çıkışın da gürlmesiyle birlikte olmaktadır. Son bir kaç aydır - bir yıl ya da- olumlu bir takım çıkışlar olmaktadır. Bir önceki kuşağın yazarlarında da bu tür olumlu çıkışlar görölmektedir. Örneğin; Ülkü Tamer’in Giyotin adlı uzun şiiri. Belki şiir yaşantısının en uç noktasına varmıştır burda Ülkü Tamer. Ve bu çıkış 1950’lerin, 60’ların, 63’lerin değil, 67’lerin, 68’lerin çıkışıdır bir bakıma.

Genç ozanların sıkı izleyiciliği araştırıcılığı; Türkiye çapında gelişen okuyucu kitlesi... Bilinçli bir toplumcu akımın yayılması... Bütün bunlar edebiyatımız için bugün pek yararlı gibi gözökmüyorsa da, aslında ilerde çok büyük katkıları olacağı inancındayız.

Baştan da belirtmiştim. 1940-68 dönemini derinliğine incelemenin olanağı yoktur bir dergi yazısında. Ama şunu belirtiyim ki tek tek ozanları yazarları ele alıp inceledikçe, eleştirdikçe yazar-okur çelişkisi, değerlendirmelerdeki zıtlıklar, terslikler kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu yazımı da aslında ilerde yapacağım incelemelere ışık tutacağı umuduyla hazırladım.

HÜSEYİN CEVAHİR

(E ber Ya murdereli nin sahibi oldu u Yeni Eylem Dergisi, Nisan 1968, Say 1)